

Adam Kielbasa - Schoeni

III Zjazd Polaków z Zagranicy i filatelistyczna spuścizna

Po uzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. władze państwowe II Rzeczypospolitej przede wszystkim Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Urząd Emigracyjny prowadziły politykę proemigracyjną. Polityka ta miała na celu wykorzystanie istniejących i powstających w tym czasie skupisk polonijnych do realizacji polskiej polityki zagranicznej i propagowania wiedzy o Polsce w świecie.

W 1922 r. z inicjatywy MSZ powstała Rada Opieki Kulturalnej, do której weszły instytucje krajowe zajmujące się Polonią oraz przedstawiciele ministerstw. W 1924 r. Związek Obrony Kresów Zachodnich wysunął ideę zwołania zjazdu Polonii, a w 1925 r. powstał Komitet Organizacyjny Zjazdu Polaków z Zagranicy, który rozpoczął starania o utworzenie organizacji skupiającej Polaków za granicą - Światowego Związku Polaków z Zagranicy. Jego działalność uwieńczona została organizacją I Zjazdu Polaków z Zagranicy, który odbył się 14-18 lipca 1929 r. w Warszawie. Latem 1934 r. na II Światowym Zjeździe Polaków z Zagranicy w Warszawie w celu utrzymania więzi kulturalnych Polonii z Polską i w celu włączenia Polonii w działania na potrzeby państwa polskiego i popierania polityki rządu został utworzony Światowy Związek Polaków z Zagranicy (Światpol). Pod jego auspicjami odbył się w dniach 5-12 sierpnia 1934 r. w Warszawie II Światowy Zjazd Polaków z Zagranicy.

Organem prasowym Związku było czasopismo „Polacy Zagranicą”. Siedziba ŚZPZ znajdowała się w Warszawie. Organizacja była kierowana do wybuchu II wojny światowej przez Władysława Raczkiewicza (późniejszego prezydenta na uchodźstwie). Podczas II wojny światowej ŚZPZ działał nielegalnie, po wojnie nie wznowił działalności.

Światowy Związek Polaków, przede wszystkim przedstawiciele Polonii w USA, zabiegał i popierał wydanie zn. Fi 305 znajdując pełne zrozumienie kompetentnych władz Zarządu Poczty Polskiej, co też poprzez wydanie znaczka umożliwiło manifestację na rzecz Stanów Zjednoczonych.

W Warszawie, w centrali Światowego Związku Polaków z Zagranicy, zgodnie z uchwałą Rady Naczelnej Światowego Związku ze stycznia 1938, podjęła pracę Komisja Programowa III Zjazdu, przygotowująca zarówno materiał programowy jak i organizacyjny. Korzystając z posiadanego doświadczenia i kontaktów zdobytych przy okazji emisji zn. Fi 305 ŚZPZ zaproponował Poczcie Polskiej wydanie znaczka okolicznościowego z okazji III Światowego Zjazdu Polaków z Zagranicy, który był zaplanowany w okresie 30 lipca - 2 sierpnia 1939 r.

Wg programu przebieg Zjazdu miałyby odbywać się wg następującego programu:

- 7 lipca — otwarcie „Okresu Zjazdowego” I „Miesiąca Młodzieży Polskiej z Zagranicy”.
- 23 lipca — Otwarcie II Igrzysk Sportowych Polaków z Zagranicy.
- 30 lipca — Otwarcie III Zjazdu Polaków z Zagranicy (Sejmu) i finały Igrzysk Sportowych Polaków z Zagranicy.
- 6-7 sierpnia — Złot uczestników wszystkich imprez zjazdowych w Krakowie. Zakończenie.

Ten III Zjazd pozostawił nam filatelistom mało znany, powiedziałbym dla większości z Nas absolutnie nieznaną fakt, że planowano wydać z tej okazji znaczek (znaczki?), a których realizacja ze względów politycznych, nie wyszła poza ramy projektu. Poniżej przedstawiam zebrane chronologicznie na osi czasu wycinki z prasy i komunikaty dotyczące tego wydania:

- październik 1938, miesięcznik Związku „Polacy Zagranicą” nr 10 na str. 13 publikuje pierwszą informację na temat tego znaczka:

ZNACZEK POCZTOWY NA III ZJAZD POLAKÓW Z ZAGRANICY

Dzięki staraniom Światowego Związku Polaków z Zagranicy Ministerstwo Poczty i Telegrafów wyda z okazji III Zjazdu specjalny znaczek pocztowy, któryby symbolizował łączność Polaków z Zagranicy z Macierzą. Na projekt znaczka Światowy Związek ogłosił specjalny konkurs otwarty dla grafików polskich z kraju i z zagranicy. Ustalona została pierwsza nagroda w wysokości 800 zł oraz zastrzeżone zostało według uznania Związku, prawo zakupu dalszych projektów po 100 zł. Termin zgłoszenia prac upływa 1 grudnia o godz. 12. Warunki konkursu ogłoszone zostały w prasie polskiej zagranicą. Można je również otrzymać w Światowym Związku — Biuro Studiów. Byłoby rzeczą ze wszech miar pożądaną, by graficy polscy z zagranicy w konkursie tym wzięli możliwie najliczniejszy udział.

- październik 1938; miesięcznik „Ilustrowane Wiadomości Filatelistyczne” nr 10 str. 7 informuje:

KONKURS NA NOWY ZNACZEK

... ukazała się wiadomość, że Ministerstwo P. i T. upoważniło Światowy Związek Polaków z Zagranicy do rozpisania konkursu na projekt nowego znaczka pocztowego jaki ukaże się w przyszłym roku z okazji III Zjazdu Polaków z Zagranicy w Warszawie. Znaczek ten ma symbolizować łączność wszystkich Polaków na świecie i będzie posiadał napis „POLSKA, III ZJAZD POLAKÓW z ZAGRANICY WARSZAWA 1939”. Rozmiar samego obrazka wyniesie 22 X 40 mm, a całego znaczka 25½ X 43 mm. Jaką będzie posiadał wartość nominalną dotychczas nie wiadomo.

- w numerze 3 miesięcznika (marzec 1939 r.) „Polacy Zagranicą” na str. 10 jest kolejna informacja na temat tego znaczka. W publikacji tej pokazany jest projekt W. Boratyńskiego na znaczek pocztowy z okazji III Zjazdu o nominale 30 gr, który w wyniku ogłoszonego konkursu otrzymał I-szą nagrodę i będzie oddany do realizacji. (il. 1)

il. 1

- w miesięczniku IKAROS nr 90-91 z maja/ czerwca 1939 r. na stronie 81 w rubryce „Nowe polskie znaczki pocztowe” przekazane zostały dalsze informacje nt. planowanego wydania:

Znaczki z okazji III Zjazdu Polaków z Zagranicy ukażą się już w połowie czerwca b. r. Wykonane będą również według projektu W. Boratyńskiego. Projekt ten uzyskał nagrodę na konkursie, ogłoszonym przez Światowy Związek Polaków z zagranicy. Znaczek przedstawia przysięgę na wierność na tle sztandaru polskiego. Ukażą się w nieograniczonym z góry nakładzie, prawdopodobnie w 2-ch wartościach (15 i 30 gr), w tym samym wymiarze co i znaczek legionowy. Okres sprzedaży ograniczony. Sprzedaż powyższych znaczków odbywać się będzie we wszystkich urzędach pocztowych w całym kraju.

- czerwiec 1939; miesięcznik Związku „Polacy Zagranicą” nr 6 na str. 2 publikuje informację o odwołaniu Zjazdu i towarzyszącym mu imprezom:

Decyzją prezydium Rady Naczelnej Światopoliu z 25 maja 1939 r., aż do wyjaśnienia międzynarodowej sytuacji politycznej i wobec niemożności nadania III Zjazdowi Polaków z Zagranicy takich rozmiarów i charakteru oraz biorąc pod uwagę wynikające z obecnej sytuacji trudności paszportowe, dewizowe i inne, tudzież zgodnie z życzeniem szeregu terenów, Prezydium Rady Naczelnej Światowego związku Polaków z Zagranicy postanawia odwołać w roku bieżącym III Zjazd Polaków z Zagranicy oraz imprez z nim związanych (III Złot Młodzieży i II Igrzyska Sportowe).

- wydawane w Żyrardowie czasopismo „Łącznik filatelistyczny” w nr 11/12 z 1/15 czerwca 1939 r. na str. 9 przytacza informację o rzekomym wydaniu znaczka o nominale 30 gr:

Z okazji 3-go Kongresu Polaków z Zagranicy, zostaje wydany znaczek wartości 30 groszy. Bliższe szczegóły podamy w następnym zeszycie.

- by w nr 13/14 z 1/15 lipca 1939 r., zgodnie z obietnicą, na str. 6 publikuje sprostowanie dotyczące tej emisji:

Zapowiedziane przez prasę wydanie pamiątkowych znaczków pocztowych z okazji Zjazdu Światowego Związku Polaków z Zagranicy, w bieżącym roku nie jest przewidziane.

Należy przypuszczać, że ma to związek z odwołaniem zjazdu w roku bieżącym i, że wydanie tych znaczków, projekty których, o ile nam wiadomo, zostały opracowane i zatwierdzone, nastąpi w okresie najbliższego zjazdu, który zostanie zorganizowany w czasach odpowiedniejszych niż dzisiejsze.

- miesięcznik „Przegląd Filatelistyczny” wydawany w Łodzi w numerze 20 z 30 czerwca 1950 r. na str. 148 publikuje notatkę następującej treści:

W roku 1939 miał się odbyć III Zjazd Polaków z Zagranicy. Odpowiedni znaczek zaprojektował W. Boratyński, a sztychu wykonał M. R. Polak. Wojna pokrzyżowała plany. Zjazd się nie odbył, a znaczek nie wszedł do obiegu.

Co prawda, ogólna treść ostatniej notatki nie wnosi nic nowego, ale pojawia się szczegół, o którym prasa przedwojenna nic nie wspominała, mianowicie o sztychu wykonanym przez artystę grawera M. R. Polaka. Ja muszę stwierdzić, iż zaprezentowana w tej notatce ilustracja przedstawiająca projekt znaczka jest inna jak na il. 1. Niestety jakość ilustracji nie pozwala na określenie czy mamy do czynienia

nia z kolejną poprawioną odbitką projektu, odbitką kontrolną artysty czy odbitkę akceptacyjną. Odmiennie pozycje napisów oraz brak nominału – za to wolne miejsce w dolnym prawym rogu na nominał – wskazują jednak na opracowany pierwotny projekt. Odręczny zapis „19/VI” na dolnym marginesie mógłby sugerować datę wydania, o której wspominał autor w IKAROSIE „*druga połowa czerwca*”. (il.2)

il. 2

Ponieważ znaczek nigdy nie wszedł do produkcji, to mówimy tu „tylko” o projekcie / próbie (?) niewprowadzonego znaczka do obiegu z powodu... tu: sytuacji geopolitycznej. Bardzo wąski termin pomiędzy podjęciem decyzji o odwołaniu Zjazdu (25 maja) a planowanym terminem wydania (II połowa czerwca 1939) zezwala na domniemania, iż postęp prac w PWPW, do momentu odwołania Zjazdu, był najprawdopodobniej bardziej zaawansowany. A jednak, ani działania wojenne, podczas których wypłynęło tyle artefaktów z archiwum drukarni, ani w zbiorach prywatnych nie udokumentowano istnienia tych pozycji. Być może zostały zniszczone, być może właściciele zbiorów nie wiedzą co posiadają, bo pomiędzy winietkami z nominałem a tymi pozycjami tak szczerze nie ma wielkiej różnicy. Warto przewietrzyć stare albumy i przeglądnać swoje skarby.

Skorzystano z materiałów zawartych na stronach, dostęp 23-24.02.2023:

<http://www.wspolnotapolska.org.pl/zjazdpolonii/historia.php>

https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%9Awiatowy_Zwi%C4%85zek_Polak%C3%B3w_z_Zagranicy

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/polonia-emigracja-i-polacy-w-swiecie;3959692.html>

<https://i-kf.pl/index.php/biblioteka-menu.html>